

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ**

**TEZĂ DE DOCTORAT
rezumat**

**COORDONATOR:
PR. PROF. UNIV. DR. DUMITRU RADU**

**DOCTORAND:
PR. OVIDIU IOAN POLEXĂ**

CONSTANȚA 2013

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE
ȘCOALA DOCORALĂ**

**FAMILIA ÎN GÂNDIREA
SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR**

**COORDONATOR:
PR. PROF. UNIV. DR. DUMITRU RADU**

**DOCTORAND:
PR. OVIDIU IOAN POLEXĂ**

CONSTANȚA, 2013

CUPRINS

	ABREVIERI.....	5
	INTRODUCERE.....	6
1.	VIATA ȘI PERSONALITATEA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR.....	10
2.	FAMILIA ÎN LUMINA SFINTEI SRIPTURI.....	23
2.1.	Starea originară a familiei în Rai	23
2.2.	Omul: bărbat și femeie, coroana creației	40
2.2.1.	Eva, femeia mamă	67
2.2.2.	Adam, bărbatul tată	71
2.3.	Familia în Vechiul Testament	80
2.4.	Familia în Noul Testament	98
3.	CĂSĂTORIA ÎN GÂNDIREA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR	121
3.1.	Căsătoria de la „iubire” la „Taină”	130
3.2.	Argumente în favoarea căsătoriei	135
3.2.1.	Recomandări pentru o adevărată unire	135
3.2.2.	Alegerea miresei	139
3.2.3.	Obiceiuri neortodoxe la nuntă	151
3.3.	Adevăratul sens al căsătoriei	157
3.4.	Feciorie și căsătorie	164
4.	CĂSĂTORIA ȘI VIAȚA DE FAMILIE	181
4.1.	Relația în cuplu	181
4.1.1.	Unitate și indisolubilitate	181
4.1.2.	Dragoste ,egalitate și respect între soți	186
4.1.3.	Rolul soților în familie	189
4.2.	Relația între copii și părinți	195
4.2.1.	Nașterea copiilor – scop al căsătoriei creștine	211
4.2.2.	Pregătirea tinerilor în vederea căsătoriei	219

5.	SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR – PEDAGOG AL FAMILIEI CREȘTINE	227
5.1.	Familia, Biserica de acasă	227
5.2.	Educația la vârsta preșcolară	230
5.3.	Factorii educației creștine	234
5.3.1.	Familia	235
5.3.1.1.	Contribuția tatălui	238
5.3.1.2.	Contribuția mamei	240
5.3.2.	Dascălul	243
5.3.3.	Biserica.....	248
5.3.4.	Societatea	251
	CONCLUZII.....	255
	BIBLIOGRAFIE	259
	Ediții ale Sfintei Scripturi și ale Noului Testament.....	
	Scrierile Părinților Apostolici.....	
	Gramatici, Dicționare, Enciclopedii.....	
	Comentarii, lucrări și studii.....	

ABREVIERI

AATA – Anuarul Academiei Teologice Andreiana, Sibiu 1923-1947.
Arhim. - Arhimandrit
B.O.R. – Biserica Ortodoxă Română. Buletin oficial al Patriarhiei Române
Buc. – București
cf. – conform
diac. – diacon
dr. – doctor
Drd. - doctorand
ed. – ediție, editură
franc. – franceză
GB – Glasul Bisericii. Revistă oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei
gr. – grecesc, lb. greacă
nr. – număr
MB – Mitropolia Banatului
MMB – Mitropolia Moldovei și Bucovinei
MMS - Mitropolia Moldovei și Sucevei
MO – Mitropolia Olteniei. Revistă oficială a Mitropoliei Olteniei
Ortodoxia – Ortodoxia. Revista Patriarhiei Române
PG – Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, 162..., J.P. Migne, Paris, 1857-1866
pr. – preot
P.S.B. – Părinți și scriitori bisericești (colecția)
rd. – rând
ROC – Romain Orthodox Church News, București, 1970.
rom. – românește, lb. română
RT – Revista Teologică, Sibiu 1907-1947, 1991.
sec. - secolul
S.T. – Studii Teologice. Revista Institutelor teologice din Patriarhia Română.
TR – Telegraful Român, Sibiu, 1853.
trad. - tradus
vol. - volum

Familia în gândirea

Sfântul Ioan Gură de Aur

Tema familiei creștine a fost și este nu numai actuală, dar și necesară. Tratată în viziunea literaturii patristice înseamnă o înprospătare a temeiurilor creștine ortodoxe care stau la temelia acestei instituții.

Întâlnirea creștinismului cu păgânismul, în primele secole creștine, mai ales în perioada persecuțiilor, s-a făcut într-o mare tensiune, instituțiile păgâne cedând cu greu ideilor înnoitoare ale învățăturii Mântuitorului Iisus Hristos. Aceasta reiese din scrierile Părinților Bisericii acestor secole. Învățătura creștină a biruit mai cu seamă prin trăirea unei vieți morale ireproșabile, prin relațiile noi dintre soț și soție, binecuvântate de Dumnezeu în Taina Cununiei, prin atitudinea față de copii și față de semenii.

Căsătoria și familia reprezintă un adânc ocean purtat de valurile timpului trecut de la prima pereche de oameni până astăzi, o sinergie între opera lui Dumnezeu și implicarea umană, o măsură a iubirii în ambele sensuri, între Creator și coroana creației, pe verticală, și între cei cununați, pe orizontală; este viața însăși a umanității acoperită de Pronia divină și icoană a îmbrățișării tainice dintre Mirele Mântuitor și Biserica Mireasă în Cămarile Împărăției celei veșnice.

Lucrarea de față începe cu o prezentare a vieții, operei și personalității Sfântului Ioan Gură de Aur. După toate probabilitățile, Ioan a devenit curând diacon secund, iar în 381 a fost hirotonit diacon de către Arhiepiscopul Meletie. În anul 386, Ioan primește hirotonia întru sfânta preoție – cel care l-a hirotonit fiind de data aceasta Arhiepiscopul Flavian, succesorul lui Meletie. Imediat după hirotonire, arhiepiscopul l-a însărcinat cu misiunea de a se ocupa de activitatea omiletică în marea biserică antiohiană. Educația oratorică dobândită în perioada când Libaniu îi fusese dascăl s-a dovedit a-i fi fost de folos; la scurtă vreme după preluarea însărcinării încredințate, mulțimi de oameni se adunau să-l audă vorbind. Elocvența

sa îi uimea și-i încânta pe toți, dar ceea ce îi uluia cel mai mult era faptul ca tânărul părinte Ioan. predica fără să se folosească de însemnări scrise.

În anul 397, când Patriarhul Nectarie al Constantinopolului a trecut la cele veșnice, Ioan, predicator vestit al Antiohiei, a fost invitat de proaspătul împărat Arcadie să-i urmeze în scaunul patriarhal.

Teofil arhiepiscopul Alexandriei, care luase parte la întronizarea lui Ioan din ordinul împăratului, dar împotriva propriei sale voințe, și care îl ura pe Ioan – Alexandria fiind pradă unor puternice resentimente de gelozie la adresa Constantinopolului - află acum prilej de a se ridica împotriva acestuia, legându-se de chestiunea celor „patru frați înalți”. Era vorba de patru călugări din deșertul egiptean, pe care Teofil îi alungase din Egipt, acuzându-i de erezie origenistă; când cei patru ajunseseră în Constantinopol, Patriarhul Ioan le oferise găzduire într-una din bisericile constantinopolitane, manifestând însă prudența de a nu le îngădui să primească Sfânta Cuminecătură înainte de rezolvarea cazului.

După ce frații respectivi și-au expus cazul în fața autorităților constantinopolitane, Teofil a fost somat prin ordin imperial să se prezinte în capitală, drept acuzat, la procesul intentat lui de către aceștia. Sosind însă la Constantinopol însoțit de 29 de episcopi egipteni și încărcat de daruri, Teofil a început să organizeze petreceri (la care a invitat membrii ai clerului local și ai nobilimii), chiar în palatul imperial, care-i fusese pus la dispoziție de însăși împărăteasa Eudoxia, decisă să-l sprijine împotriva lui Ioan.

Pe toți acești nemulțumiți de autoritatea patriarhului, manifestată în predicile sale, în stilul său de viață și în chestiunile legate de administrația bisericească, Teofil îi strânse treptat-treptat în jurul lui, adunând astfel tot atâtea capete de acuzare împotriva patriarhului – și anume: punerea în vânzare a proprietăților bisericești (vânduse materiale de construcție rămase nefolosite pentru ajutorarea săracilor), discreditarea clericilor(îi criticase pentru că nu își luaseră în serios îndatoririle pastorale), întreținerea de discuții particulare cu femei (Olimpiada îi servea zilnic mesele în particular), destituirea ilegală de episcopi în Asia (îi alungase pe episcopii care luaseră mită în regiunea efesiană), ultraj la adresa împărătesei

Eudoxia (spusese odată că unii dintre preoți erau întocmai „preoților care mâncau la masa lui Jezbel”),etc.

Bucurându-se de sprijinul împărătesei, Teofil convoacă un sinod format din 36 de episcopi (29 dintre aceștia fiind însă din Egipt, nu aveau legitimă în Constantinopol), reușind uimitoarea performanță de a obține înlăturarea lui Ioan din scaunul patriarhal constantinopolitan. Ferm în convingerea că Dumnezeu face dreptate celor nevinovați în feluri cunoscute doar de El, Ioan nu opune nicio rezistență, drept urmare este exilat. Supunându-se ofițerilor imperiali, el este urcat într-o corabie cu destinația Bitinia.

Sfântul Ioan Gură de Aur a trecut la cele veșnice în exil, în timpul unui marș forțat către o altă localitate de surghiunire, în ziua de 14 septembrie a anului 407. A adormit întru Domnul în Comana, un oraș mic, în Biserica Sfântului Basilisc, în fața raclei sfântului martir, care-i apăruse în vis cu o noapte în urmă, consolându-l și spunându-i că ziua următoare vor fi împreună în Rai. În consonanță cu tot ceea ce predicase de-a lungul vieții – și anume că omul trebuie să suporte încercările cu demnitate, cu noblețe și fără să se plângă, ultimele sale cuvinte au fost: „Slavă lui Dumnezeu pentru toate !”

Scriindu-i biografia la scurtă vreme după moarte, Episcopul Paladie a prezis că nu va trece mult și Sfântul Ioan Gură de Aur va fi preacinstit: „Veți vedea că, după trecerea unei generații, Ioan va fi cinstit ca un martir, în timp ce aceia care i s-au împotrivit vor putrezi”¹. Într-adevăr, mulți dintre cei care-l persecutaseră au sfârșit mizerabil la puțin timp după el, inclusiv împărăteasa Eudoxia.

În anul 438, pe când Sfântul Proclu, unul din discipolii Sfântului Părinte, era Arhiepiscop al Constantinopolului, rămășițele pământești i-au fost aduse într-o corabie la Constantinopol cu mare fast; urcându-se în bărci, mii de oameni i-au ieșit în întâmpinare în larg. A fost înmormântat în Biserica Sfinților Apostoli numai după ce împăratul Teodosie al II-lea, fiul lui Arcadie și al Eudoxiei, i-a cerut iertare în numele părinților săi.

¹ Palladius, *Dialog despre viața Sfântului Ioan Gură de Aur* (5), traducere de R.T. Meyer, în *Scriitori creștini timpurii*, vol. 45, New York, Newman Press, 1985,p21

Capitolul al II-lea, *Familia in Lumina Sfintei Scripturi*, beneficiaza de o grandioasa baza scripturistica, atat din epoca Vechiului, dar si a Noului Testament

Familia edenică, familia protopărinților Adam și Eva de până în momentul căderii lor în păcat, cădere ce a avut ca urmare izgonirea din Rai, reprezintă familia dusă la cel mai înalt nivel spre asemănarea cu prototipul Sfintei Treimi. Niciodată omul nu a fost mai aproape de Dumnezeu ca atunci, niciodată familia nu a fost mai aproape de desăvârșirea treimică, lucru ce rezultă din faptul că ei vedeau chipul lui Dumnezeu (Fac. 3, 8). Atunci omul era om, calitate pe care a pierdut-o dar care i-a fost restaurată de Dumnezeu-Omul Iisus Hristos. „Omul este o unitate completă, deci chip al lui Dumnezeu, pentru că unitatea sa de om se realizează nu în dualitatea personală neuniformă, ci complementară de bărbat și femeie”.²

Aceasta împreunare reciprocă a umanității desăvârșite ne este demonstrată, sub două aspecte, de Cartea Facerii. În primul rând, acest lucru reiese din comuna origine fizică a celor doi. La început omul a fost creat ca o singură persoană, omul Adam-Eva, având femininul cuprins virtual în el, după cum reiese din Facere 1, 27: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie”. Astfel, la început Dumnezeu a creat omul-unitate, dar, pentru că „nu există decât o suferință, aceea de a fi singur”³, iar Dumnezeu, în atotștiința Sa, cunoștea că „nu e bine să fie omul singur”, a transformat unitatea umană după chipul Său, făcând-o „unitatea a două persoane într-o singură ființă, o singură substanță; sau altfel: unirea într-un trup și un suflet, dar în două persoane”⁴, după chipul și spre asemănarea cu Unitatea Treimică. „Eul conjugal nu suprimă în nici un caz persoanele, ci, după chipul Treimii: unimea într-o singură natură a celor Trei Persoane formează un singur Subiect, Dumnezeu Unul și Treime deodată; la fel și uniunea conjugală a două persoane formează o diadă-monadă, doi și unul deodată...Așadar, omul

² Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologie dogmatică ortodoxă*, vol. III, București, 2003, p. 187.

³ Paul Evdokimov, *Taina Iubirii*, Ed. Christiana, București, 1999..., p. 128

⁴ *Ibidem*, p.130

conjugal este chipul lui Dumnezeu Treime și dogma trinitară este Arhetipul divin, icoana comunității conjugale”.⁵

La această unitate în doime face referire Sfânta Scriptură când ne spune că „va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup”(Fac. 2, 25), un trup în înțeles spiritual. Familia edenică este familia în adevăratul sens al cuvântului. Principiile după care a fost așezată această familie de către Dumnezeu trebuie redescoperite și urmate de către „familia contemporană”. La această trăire trebuie să ajungă omul modern pentru a-și putea atinge scopul vieții prin intermediul familiei. Individualitatea și egoismul trebuie topite în cuptorul unității în doime.

Dar, așa cum am spus, această unitate a familiei creștine, a familiei adevărate, își mai demonstrează veridicitatea și printr-un alt fenomen existent în viața familiei încă de la început. Este vorba despre nașterea de prunci. Omul Adam, având în el în mod virtual și femininul, posedă și natalitatea caracteristică acesteia. Tocmai din acest motiv, Dumnezeu, Creatorul tuturor, după ce a făcut după chipul Său pe omul Adam-unitatea omului masculin cu omul feminin, l-a așezat în Rai și i-a binecuvântat, zicând: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți ”.

Părinții Bisericii subliniază ideea conform căreia „chipul nu este un termen de limită al umanului, o stare definitivă, deoarece firea omenească era destinată asemănării, ca fruct al libertății”⁶. Adam avea menirea, (vocația) de a câștiga voluntar asemănarea, devenind un mic *elohim*. Împlinirea asemănării înseamnă punerea în lucrare a puterilor chipului, mai precis, cultivarea virtuților, sau posibilitatea de dezvoltare și desăvârșire morală și duhovnicească. Deosebim aici nucleul unei pedagogii dinamice, adică a înțelegerii conform căreia în om sunt surprinse însușirile lui ce „pot” fi dezvoltate.

Biserica Ortodoxă învață că odată cu deteriorarea formei originare a chipului, această asemănare cu Dumnezeu a fost posibilă numai prin Întruparea Domnului nostru Iisus Hristos. El este „chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, mai întâi născut decât toată făptura”

⁵ *Ibidem*

⁶ Jean-Claude Larchet, *Acesta este trupul meu...*, În românește de Marinele Bojin, editura Sofia, București, 2006, p. 29

(Col. 1, 15). Fiecare creștin trebuie să tindă spre a deveni asemenea chipului Fiului lui Dumnezeu (Rom. 8, 29). Astfel, chipul lui Dumnezeu în om constă tocmai în capacitatea de a ajunge la *îndumnezeire* prin trăirea unei vieți evanghelice manifestată prin cultivarea virtuților creștine.

Din referatul biblic despre Creație aflăm că prima familie, din care descinde întreg neamul omenesc, a fost instituită de către Dumnezeu. La origine, în splendoarea grădinii edenice, familia a cunoscut cea mai fericită perioadă din istoria ei. Dar omul acceptând păcatul a compromis această stare de beatitudine a familiei sale și se face responsabil pentru toate suferințele care s-au abătut asupra ei de-a lungul timpului.

De la Eden la Sodoma familia a parcurs drumul alunecos al decadentei, umilinței și lipsei de coerență. A fost necesar – așa cum se arată în paginile *Sfintei Scripturi* – ca Mântuitorul Iisus Hristos să restaureze căsnicia înălțând-o la rangul de Taină și redându-i caracterul eminamente sfânt și desăvârșit pierdut din pricina păcatului (cf. Mt. 19, 4-6).

Antropogonia biblică și relatarea despre instituirea familiei ne prezintă imaginea paradigmatică a omului înainte de cădere, așa cum a fost și cum s-ar cuveni să fie și astăzi. Acest adevăr revelat oferă cititorilor ei un model de conduită familială exemplară, un mijloc prin care omul credincios urmând calea virtuții își modelează și desăvârșește propria persoană și ajunge prin conlucrare cu Duhul Sfânt la mântuire și îndumnezeire.

În vremuri mai vechi, adevărul biblic a suferit rareori contestări din partea interpreților Bibliei. Prejudecățile academice contemporane tind să nege faptul că *Sfânta Scriptură* mai poate servi drept sursă vitală pentru înțelegerea umană și instruirea morală. Întrebările și îndoielile exegeților liberali privitoare la originea omului și a familiei au încercat să evidențieze failibilitatea cuvântului revelat. Ei cred că noi oamenii suntem rezultatul unui accident petrecut cu milioane de ani în urmă și nicidecum rezultatul dragostei și purtării de grijă a unui Creator.

La sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, evoluționismul științific a devenit primul articol de credință a numeroși savanți europeni și nord-americani. În urmă cu doar câteva generații, legile statelor moderne împiedicau predarea teoriei evoluționiste în

școli. Învățăturile revelate despre originea omului transmise de cărțile sfinte au fost acceptate ca adevărate și demne de toată încrederea.

Astăzi, în schimb, prezența în școli a Bibliei și, în general, a simbolurilor religioase a devenit subiect pentru dezbateri foarte aprinse și controversate. Programele școlare adoptate în multe țări europene ne arată că în cadrul orelor de biologie nu există un loc pentru discuții referitoare la crearea cosmosului și originea noastră așa cum sunt precizate în Sfânta Scriptură deoarece acestea „nu ar face decât să creeze o confuzie în mintea elevilor, care nu ar mai putea face distincția între credință și știință”⁷. În dauna nenumăratelor contradicții, presupuneri și nepotriviri, orice critică contrară teoriei evoluționiste este adesea suprimată fără milă în cercurile academice și școlile înalte.

De la început știința contemporană nu s-a arătat prietenoasă față de sentimentul religios. Descoperirile în domeniul științei și tehnologiei au făcut ca omenirea să se obișnuiască cu această stare de fapt. Au apărut succesiv ipoteze și presupoziii noi, iar cele vechi au devenit desuete. Unele teorii nu au rezistat nici măcar câțiva ani.

Din păcate azi, mulți specialiști plătesc același tribut prejudecăților epocii, așa cum au făcut-o anterior și adepții ateismului și materialismului dialectic. Ei abordează textul biblic în aceeași manieră în care cercetează un document ce conține date științifice, uitând că Sfânta Scriptură nu este un manual de astronomie, biologie sau istorie, ci mesajul revelat al lui Dumnezeu folositor pentru mântuirea sufletelor noastre. În eforturile de a găsi rezolvări plauzibile pentru persistentele întrebări ale societății științifice, unii au elaborat teze noi, precum evoluționismul teist sau, omologul acestuia, creaționismul științific.

Partea a doua a acestui capitol se referă, în special, la omul, ca barbat și femeie, coroana creației. Am urmarit să arăt, mai ales, că Dumnezeu, Care este o comuniune de Persoane (*Elohim*), îl creează pe om ca o persoană capabilă de a se împărtăși de iubirea Creatorului, dar și de a împărtăși iubire. Nimic nu poate justifica existența mai mult decât

⁷ Robert Veress, *Decizia Consiliului European, Creaționismul nu se va preda în școli ca disciplină științifică*, în ziarul „Gândul” din 6 octombrie 2007

iubirea: „*Iubirea nu satură pe nimeni niciodată*”⁸. Scriitorul inspirat vede în *bărbat și femeie* o unitate legată ontologic prin iubire: unul fără celălalt nu poate exista. În mentalitatea evreiască, omul împlinit este cel alături de femeia sa, apt pentru întemeierea unei familii și perpetuarea speciei umane.

Scopul căsătoriei – potrivit primului articol al *Sfintei Scripturi* – este acela de a participa la actul creator și transmiterea chipului lui Dumnezeu prin nașterea unor oameni noi. Unitatea familiei este garantată de felul cum ambele părți se îmbină și se completează reciproc în desăvârșită rânduială.

Sfantul Ioan Gura de Aur arata ca *femeia este tot atât de mult chip a lui Dumnezeu ca și bărbatul*. Așadar, familia originară, edenică, înainte de a fi un cuplu, a fost mai întâi un triumphi: Dumnezeu – bărbatul – femeia.

Dumnezeu se adresează ambelor părți, bărbătească și femeiască, aceleași sarcini și dispoziții:

- să fie stăpânii Creației (Fac. 1, 28);
- să colaboreze la creșterea populației umane (Fac. 1, 28);
- să aibă acces nemijlocit, liber și egal la sursele de aprovizionare (Fac. 1, 29).

Sfantul Parinte subliniaza ca după cunoașterea păcatului, în partea pământească Dumnezeu a îngăduit modul de reproducere similar animalelor. Luptând împotriva patimilor împresurătoare, omul tânjește prin partea cerească din ființa sa, să redobândească comuniunea și prietenia cu Dumnezeu, o condiție superioară a existenței. Un semn al acestei realități spirituale îl constituie faptul că „adevărul, binele și frumosul sunt valori spirituale pe care omul se străduiește să le transpună permanent în propria sa viață”.⁹

Finalul cosmogoniei biblice demonstrează că întreaga acțiune creatoare este subordonată unui *scop liturgic*: instituirea Sabatului ca zi de odihnă (*requies*) și sărbătoare

⁸ Preot acad. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime sau La început a fost Iubirea*, editura I.B.M.B.O.R., București, 1993, p. 7.

⁹ Pr. Lector Dumitru Abrudan, *Aspecte ale antropologiei Vechiului Testament*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 3-4, martie-aprilie 1978, p. 269

(*festum*) și conferirea ei cu însemnul dumnezeiesc. Israelii, cărora le este adresat cuprinsul scrierilor sfinte, nu au fost capabili a înțelege gândirea abstractă despre Creație, motiv pentru care redactorul Îl reprezintă pe Dumnezeu ca Lucrător care desăvârșește lucrarea Sa în decursul a șase zile și apoi se odihnește. De aici și convingerea potrivit căreia fiecare evreu credincios este dator să respecte ziua a șaptea a săptămânii ca zi de odihnă (*sabat*) și pace (*shalom*), imitându-l pe însuși Creatorul lumii.

Cosmogonia biblică – potrivit susținătorilor ipotezei documentariste – nu a apărut deodată; ea reprezintă rodul școlii preoților erudiți din perioada exilului babilonian (secolul VI î. Hr.), rezultatul sânguințelor mai multor generații. În timpul exilului, preoții au insistat ca patrimoniul religios și moral să fie salvat, astfel încât Israel să fie ferit de asimilare. În asemenea împrejurări, lipsiți de Templul sfânt din Ierusalim și, implicit, de cult, preocuparea majoră devine redactarea cărților sfinte și organizarea vieții religioase a comunităților. Renașterea vieții spirituale a poporului ales era condiționată de promisiunea apropierii timpurilor mesianice și împăcării cu Dumnezeu.

În ceea ce privește familia în Vechiul Testament, Sfântul Ioan subliniază că familia precreștină s-a depărtat astfel foarte mult de ceea ce a fost ea creată să fie. Ea „rămâne o realitate pur terestră, iar relația conjugală dintre bărbat și femeie nu are nici o perspectivă a transcendenței, conferindu-i-se cel mult un statut și un rol social cu un scop imediat și o finalitate în sine”¹⁰

Dintre toate popoarele precreștine, cel care a rămas cel mai aproape de familia edenică a fost poporul evreu. Acest lucru se datorează în special faptului că acest popor a fost poporul ales al lui Dumnezeu, poporul de care Dumnezeu a avut grijă permanent, deoarece din seminția acestui popor se va naște Mântuitorul, Fiul lui Dumnezeu Întrupat. Dumnezeu a avut grijă de acest popor, amintindu-i prin proroci și oameni aleși ceea ce trebuie să fie omul cu adevărat, finalitatea sa pe acest pământ.

¹⁰Pr. Dr. Vasile Gavrilă, *Cununia - Viață întru Împărăție*, prefată de P. S. Prof. Univ. Dr. Liviu (Laurențiu) Streza, Episcop al Caransebeșului, Fundația Tradiția Românească București, 2004, p31

„În puterea legământului pe care Iahve îl stabilește cu Avraam sau Moise, există instituțiile harice, darurile și cuvântul prorocesc către poporul ales, menite să pregătească întruparea Cuvântului. Legea morală și ordinea cosmică, în albia cărora providența divină ocrotește căsătoria, nu mai sunt simple manifestări ale puterii sfințitoare, ci semnele unei prezențe divine personale, forme simbolice ale Alianței Domnului Dumnezeu cu Israel și imagini tipice ale unirii lui Hristos cu Biserica. În unele momente ale acestei istorii a mântuirii, căsătoriei îi revine o funcție profetică”.¹¹

Așa cum o numește Părintele Vasile Gavrilă în titlul cărții sale, căsătoria este viață în împărăția lui Dumnezeu. Această importanță deosebită a căsătoriei este arătată și de cărțile Vechiului Testament, Dumnezeu revelând poporului ales multe dintre adevărurile Sale folosindu-se de imaginea mirelui și a miresei în cadrul căsătoriei. Dumnezeu arată că însoțirea bărbatului cu femeia „stă sub semnul unei chemări divine și urmează un destin. Nu e o alianță întâmplătoare”.¹²

Iahve Însuși consfințește căsătoria atunci când alege soție pentru Isaac. „Astfel, după relatarea Scripturii, trimițând Avraam pe un slujitor al său în Mesopotania, ca să aleagă soție fiului său Isaac, i-a încredințat aceste cuvinte: „Domnul Dumnezeu cerului și Dumnezeu pământului, Cel ce m-a luat din casa tatălui meu și din pământul în care m-am născut, care mi-a grăit și mi s-a jurat zicând: Ție îți voi da pământul acesta și urmașilor tăi, Acela va trimite pe îngerul Său înaintea ta și vei lua femeie feciorului meu de acolo” (Fac. 24, 7). scopul căsătoriei în procreare. Semnul cel mai evident și necesar în același timp, în binecuvântarea lui Dumnezeu, era continuarea neamului; ascultarea și credința lui Avraam în Dumnezeu duc la făgăduința unei descendențe generoase: „De aceea te voi binecuvânta cu binecuvântarea Mea, și voi înmulți foarte neamul tău, ca să fie ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării, și va stăpâni neamul tău cetățile dușmanilor săi; și se vor binecuvânta prin neamul tău toate popoarele pământului, pentru că ai ascultat glasul Meu” (Fac. 22, 17-18).

¹¹ Pr. Prof. Ilie Moldovan, *Teologia Iubirii II, Adevărul și frumusețea căsătoriei*, Tipărită la Episcopia Ortodoxă de Alba-Iulia, Alba-Iulia, 1996, p. 85

¹² *Ibidem*, p.86

În Israelul biblic ideea de familie a reprezentat un concept mult mai vast în semnificația ei decât în zilele noastre. În Sfânta Scriptură se disting patru nivele de bază:

- bet av, „*casa tatălui*”, concept foarte similar cu ceea ce definim în prezent prin nucleul familiei format din tata, mamă și copii, care în același timp putea cuprinde și servitorii sau sclavii casei: la evrei era răspândit simultan și conceptul de bet m, „*casa mamei*”, care desemnează aceeași entitate socială ca și bet av, dar dintr-o perspectivă matrilocală (Fac. 24, 28; Rut 1,8; Cântarea Cântărilor 3, 4; 8, 2).

- mișpa ha, familia în sens larg, se traduce de regulă prin „*clan*”, „*gintă*”, „*familia mare*”, grupare compusă din mai multe gospodării între care există o relație de rudenie; ocazional era folosit și pentru a marca unități sociale mai mari, uneori chiar și întreaga națiune a lui Israel;

- șevet sau mate înseamnă „*trib*” (sau „*seminție*”) și este format din mai multe clanuri; În Ereț Israel existau douăsprezece triburi corespunzătoare celor doisprezece Patriarhi biblici din care a descins poporul ales de Dumnezeu.

- am Yisrael prin „*poporul Israel*”; uneori ideea de „națiune israelită” este redată și prin alte expresii frazeologice.

În Vechiul Testament, ideea de familie reprezintă scopul căsătoriei în procreare. Semnul cel mai evident și necesar în același timp, în binecuvântarea lui Dumnezeu, era continuarea neamului; ascultarea și credința lui Avraam în Dumnezeu duc la făgăduința unei descendențe generoase: „De aceea te voi binecuvânta cu binecuvântarea Mea, și voi înmulți foarte neamul tău, ca să fie ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării, și va stăpâni neamul tău cetățile dușmanilor săi; și se vor binecuvânta prin neamul tău toate popoarele pământului, pentru că ai ascultat glasul Meu” (Fac. 22, 17-18).

În Noul Testament, Sfântul Părinte arată că în lucrarea Sa dumnezeiască din lume, Mântuitorul „întărește din nou legătura căsătoriei dintre bărbat și femeie și o înalță, din ordinea naturii, în ordinea harului”. Participând la Nunta din Cana Galileii, Iisus Hristos „a

binecuvântat căsătoria luând-o sub protecția Sa”¹³, redând familiei dimensiunea originară de dinainte de cădere.

Astfel, „în Taina căsătoriei, iubirea care-i face pe cei doi oameni să trăiască împreună, se încununază cu Iubirea agapică ce unește cele trei Persoane ale Preasfintei Treimi – „se încununază robul lui Dumnezeu ... cu roaba lui Dumnezeu...în Numele tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” - și astfel familia care se creează nu este o realitate simplu biologică, o instituție socială, o unire existențială psihologică sau erotică ci, infinit mai mult, o celulă a Bisericii, adică mădulare cu adevărat și realmente vie și sfinte ale preasfântului Trup al lui Hristos”.¹⁴

Iubirea devine piatra de temelie a căsătoriei. Dar sentimentul de iubire nu poate fi manifestat decât în compania libertății. Iubirea trebuie să fie nutrită de o inimă liberă, sentimentele, în general, sunt adevărate doar în măsura în care persoana ce le manifestă o face din reală simțire, sau, așa cum spune un proverb românesc, iubire cu forța nu există. Aceste două aspecte, iubirea și libertatea fac din familia privită ca instituție socială o taină divină, mai presus de orice lege sau raționament uman.

Căsătoria creștină nu e lipsită de structură, de aceea nu e lipsită nici de autoritate. Datorită harului special cu care e înzestrată, ea are puterea de a reprezenta real legătura Bisericii cu Hristos, unindu-se astfel cu Hristos în jertfă și însușindu-și factorul divin, care o preface într-o „casă a lui Dumnezeu”.

Femeia trebuie să se supună bărbatului său precum Biserica se supune lui Hristos, dar, după acest îndemn, Sfântul Apostol Pavel vine și cu porunca pentru bărbați, un imperativ mult mai evident decât cel adresat anterior femeii: „Bărbaților, iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea!” (Ef. 5, 25).

Aceste cuvinte vin să arate măsura în care bărbații trebuie să fie cap femeilor. „Știi cât e de mare puterea dragostei? Hristos a lăsat la o parte toate minunile pe

¹³ Pr. prof. Grigorie Marcu, *Întâlnirea de la Cana Galileii*, în *Studii Teologice*, seria a II-a, an. XIII, nr. 1-2, ian-febr. 1961, p. 38

¹⁴ Panayotis Nellas, *Omul – animal îndumnezeit*, Editura Deisis, Sibiu – 2002, p. 109

care aveau să le facă apostolii și a spus: întru aceasta vor cunoaște oamenii că sunteți ucenicii Mei, dacă vă veți iubi unii pe alții (In. 13, 35). Iar Pavel a spus că dragostea este plinirea legii (Rom. 13, 10) și, dacă lipsește dragostea (1 Cor. 13, 1-2), harismele nu sunt de nici un folos”.

Capitolul al III-lea, *Casatoria în gândirea Sfântului Ioan Gura de Aur*, de altfel cel mai succint, Sfântul Ioan Gură de Aur insistă cu precădere asupra păstrării sănătății spirituale a sufletului. Trebuie menținut și întreținut tot ceea ce promovează virtutea și apropierea de Dumnezeu, iar tot ceea ce se împotrivesc acestor țeluri trebuie dat la o parte. Mântuirea și sfințirea care se înfăptuiesc în această lume au drept scop restaurarea eternă din cealaltă lume; întreaga lumină răspândită în această viață este, într-adevăr Lumina vieții din împărăția cerurilor, o pregustare profetică a acesteia. Această lume este trecătoare; în esență, scopul ei este de a ne pregăti pentru viața de dincolo, unde trupurile firești vor fi remodelate întru veșnicie. Marele corifeu al elocinței creștine ne atrage atenția asupra acestui adevăr imuabil:

„În prezent suntem într-un fel de școală a vieții de aici, de pe pământ, primind învățături prin boli, ispite, necazuri, sărăcie și alte rele aparente, pentru a fi pregătiți să primim binecuvântările vieții cerești.”¹⁵

Astfel, Sfântul Părinte pune un accent deosebit pe călăuzirea ființei umane spre mântuirea veșnică: „sunt obligat să par apăsător și ofensator, nu pentru binele meu, ci pentru binele și mântuirea voastră, pe care le prețuiesc mai presus de orice”.¹⁶

Prin urmare, pentru Sfântul Ioan Hrisostom, Biserica este cel mai important lucru, deoarece ea este calea care duce spre împărăția cerurilor: „Călătoria noastră are drept țință viața viitoare și comorile raiului. Iar calea care ne poartă înspre acestea o vom afla aici, în Biserică”¹⁷. Biserica este împărăția cerurilor pe pământ, aidoma unei ambasade într-o țară străină: „Căci Biserica este [...] sălașul îngerilor, al arhanghelilor, palatul lui Dumnezeu, raiul însuși”¹⁸.

¹⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariu sau explicarea Epistolei către romani*, XI, p. 404

¹⁶ Glanville Downey, *Antiohia lui Teodosie cel Mare*, University of Oklahoma Press, 1962, p. 120-121

¹⁷ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cateheze baptismale*, Traducere din limba greaca veche de pr. Marcel Hanches Editura Oastea Domnului – Sibiu, 2003, p.55-56

¹⁸ *Ibidem*

Ea este locul unde credincioșilor li se împărtășește viața și adevărul lui Dumnezeu – unde se unesc co toți ceilalți în Trupul Său (începând cu „alipirea” lor de Trupul Său prin Sfânta Taină a Botezului) și primesc drept hrană Trupul Său frânt pe Cruce și Sângele Său vărsat pentru ei din cea mai adâncă smerenie și dragoste. Iată cum descrie Sfântul Ioan Gură de Aur Sfânta Euharistie: „Vi se așează dinainte o masă împărătească; îngerii înșiși vă slujesc, Împăratul însuși este de față”.¹⁹

Deci Biserica este spațiul cel mai important din această lume, unde Dumnezeu însuși își adăpostește turma de furtunile acestei vieți, purtând-o spre portul cel sigur și liniștit al Raiului, precum își conduce un pilot corabia sa încărcată de comori spre liman. Potrivit Sfântului Ioan Hrisostom și conform tradiției, Biserica, „mireasa lui Hristos” (cf. Efeseni 5, 23-32), este de asemenea maica noastră: „Biserica, maica noastră, a tuturor, ne adună la sânul ei și ne leagă în brațele ei, mângâindu-ne zi de zi”.²⁰

Familia însă, fiind o „biserica mică”, presupune și o anumită conduită și viață religioasă corespunzătoare calității de creștin. Practicarea virtuților, a rugăciunii și a postului sunt recomandate soților ca mijloace de înduhovnicire și desăvârșire. Dar acest lucru trebuie să se realizeze în consens și fără a perturba relațiile firești dintre soți, abstenența neconstituindu-se într-un. motiv ele eventuală justificare a desfrăului din partea unuia sau altuia.

Sfântul Părinte considera, de asemenea, că toți creștinii, indiferent de modul lor de viață, nu numai că erau în stare să posede o asemenea înțelepciune duhovnicească, dar trebuiau să și trăiască în duhul ei, punând-o în practică la fiecare pas. În Comentariu la Evanghelia după Ioan 1, 12 („Și celor câți l-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu”), Sfântul Părinte exclamă:

„Fie robi, fie liberi, fie greci, fie barbari, fie sciți, fie știutori, fie neștiutori, fie bărbați, fie femei, fie copii, fie bătrâni, fie cinstiți, fie disprețuiți, fie bogați, fie săraci, fie împărați, fie oameni obișnuiți: toți, zice Domnul vostru, se învrednicesc de aceeași cinste.

¹⁹ Idem, , *Comentariu sau explicarea Epistolei către Efeseni*, p. 64

²⁰ Idem, *Despre Eutropiu*, Omilia 1, 1, *Patrologiae Cursus Completus, series Graeca*, vol 52, col 391

Credința și harul Duhului Sfânt ridicând inegalitatea stărilor omenești, îi pun pe toți în aceeași formă (*morphen*) [umană], pe toți însemnându-i cu aceeași pecete (*charaktera*) împărătească”.²¹

Crezând din tot sufletul în puterea Domnului Hristos de a schimba viețile oamenilor, Sfântul Ioan Hrisostom își închipuia că societatea din acele timpuri putea fi formată într-o comunitate autentic creștină. Această transformare ar fi putut să aibă loc, credea el, nu printr-o revoluție socială, ci prin îndeplinirea misiunii încredințate fiecăruia dintre membrii societății – anume aceea de a viețui pe cât de deplin creștinește posibil.

În ceea ce privește rolul femeii în societate, Sfântul Părinte împărtășea opiniile generale ale epocii în care trăia, potrivit căreia principalele atribuții ale femeilor erau deosebit de valoroase, și se manifestau mai ales în treburile casnice, nașterea de prunci și educarea lor. Nu numai atât, dar el ridica aceste atribuții la un nivel mult mai înalt, conferindu-le o aleasă importanță și forță duhovnicească. Ceea ce îl exaspera în mod constant era permisivitatea excesivă a societății antiohiene față de obiceiuri și practici pe care le considera peste măsură de înjositoare pentru femei, precum prostituția, nuditatea în teatre și alte spectacole publice și atenția exagerată acordată cosmeticelor.

În Sfânta Taină a Nunții, legătura dintre mire și mireasă este transfigurată, depășind starea naturală, și intră într-o stare harică, menită să-i poarte pe treptele desăvârșirii până la unirea lor cu Hristos. „Hristos întărește din nou legătura căsătoriei dintre bărbat și femeie și o înalță din ordinea naturii în ordinea harului, învăluind-o, prin participarea Sa la nunta din Cana, în ambianța harică ce iradia din Persoana Sa.”²²

Sfântul Ioan pune accent pe capitolul al V-lea al Epistolei către Efeseni în care descoperim noul sens al căsătoriei creștine, care nu poate fi redus nici la utilitarismul iudaic, nici la legalismul roman; descoperim posibilitatea și responsabilitatea date fiecăruia, mire și mireasă, de a transfigura „acordul lor” în realitatea Împărăției. În acest sens, fiecare mire trebuie să fie conștient că vine în

²¹ Idem, , *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, p.63

²² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 123

fața Sfântului Altar pentru a o primi, în Biserică, din „mâna” lui Hristos – Mirele prin excelență nenuntit – pe mireasa pe care trebuie să o păstreze ca pe o „biserică slăvită,, – Mireasa nenuntită a lui Hristos – „neavând pată sau zbârcitură, ori altceva de acest fel, ci ca să fie sfântă și fără de prihană” (Ef. 5, 27). Aceeași conștiință trebuie să o aibă și mireasa.

Primirea „cununilor în Împărăția Cerurilor” nu înseamnă altceva decât că ei sunt încredințați unul celuilalt pentru a se uni, prin Taină, cu Hristos, Care a luat chip în ei în Taina Sfântului Botez și pe care-l poartă în trupurile și-n sufletele lor prin Sfânta Împărtășanie.

Sfântul Ioan Gură de Aur se pronunță și în privința timpului căsătoriei. El îi sfătuiește pe tineri să se căsătorească din timp vrând să-i ferească de căderea în păcatul desfrânării cu toate consecințele lui asupra viitoarei lor căsnicii. Părintele recomandă ca această mare Taină a căsătoriei să se realizeze atunci când omul a ajuns la maturitatea calităților sale fizice și spirituale, dar să fie totuși timpuriu, pentru ca nu cumva tinereii care alunecă mai ușor decât cei întăriți în ani și virtute, să aibă prilejul de a-și căuta împlinirea poftelor trupești în afara căsătoriei. Căsătoria de timpuriu, pe cât posibil înainte de ieșirea tinerilor în lume la diferite slujiri sau îndatoriri publice: funcții, serviciul militar, are ca scop, deci, păstrarea castității sufletești și trupești.

Acesta se adresează mai ales părinților, care sunt responsabili de creșterea și pregătirea copiilor lor până în momentul în care ei înșiși își întemeiază o familie devenind potențiali părinți prin căsătorie legiuită. Acestora le spune: „Când copilul tău este mare, mai înainte de a se duce la oaste, mai înainte de orice tu îngrijește-te de însurătoarea lui”.²³

Sfântul Ioan consideră că rolul, dominant cel puțin, dacă nu exclusiv, al vieții de familie este asigurarea castității și pornind de la observația justă că la tineri pofta simțurilor

²³ Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilia V, în *Comentariile sau explicarea Epistolei I către Thesaloniceni*.. trad. din lb. elină, ediția de Oxonia, 1855, de arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1905, p. 216.

este cu totul violentă și greu de stăpânit, recomandă ca tinerii să se căsătorească „cât mai devreme”. Căsătoria este un scut al castității, un remediu împotriva asalturilor trupului, care expun la greșeli și deci la pedeapsă.

În acest sens, Sfântul Ioan Gura de Aur ne spune: „înainte de a cunoaște tânărul desfrâul să-l căsătorească cu o fată cuminte și înțeleaptă; ea va scoate pe bărbatul ei de pe căile pline de păcate și va fi pentru el ceea ce e frâul pentru mînz. Nu au altă pricină desfrânările și adulterele decât aceea că tinerii sunt lăsați de capul lor. Dacă tânărul are însă o soție pricepută, se va îngriji și de casă și de slava sa și de bunul său nume. Îmi spui că-i tânăr Da, o știi și eu. Dar dacă Isaac s-a însurat la vârsta de patruzeci de ani și a trăit în feciorie până atunci, cu mult mai mult acum, pe vremea harului, ar trebui ca tinerii să practice această filosofie”.²⁴

Sfântul Ioan Gură de Aur accentuează caracterul duhovnicesc, de interiorizare, ce trebuie să însoțească Sfânta Taină a Cununiei.

Acesta nu se arată împotriva distracțiilor. „Distrați-vă - spune el – dar nu cu un astfel de preț”²⁵. Tot el este cel care ne arată cum trebuie să fie nunta unor creștini: „Este permis – după el – de a înveseli nunta cu astfel de lucruri, de exemplu, cu mese încărcate cu mâncăruri, cu haine frumoase și cu altele de acest fel. Vedeți eu nu împiedic asemenea lucruri ca să nu par a fi prea sălbatic – deși Rebecăi îi era de ajuns numai o haină subțire. Este permis de a se înveseli la nuntă prin frumusețea hainelor, prin prezența bărbaților și a femeilor venerate”.²⁶

Căutând parcă să ne ofere o definiție a fecioriei, Sfântul Ioan în cuvântul despre Mucenița Tecla ne spune: „Fecioara este un vas sfânt, o porfiră care nu i se cuvine nimănui altuia decât împăratului tuturor, este o mireasă care are totdeauna nunta feciorelnică. Cât de fericită e nunta în care așternutul este feciorelnic! Pentru astfel de nuntă fericita noastră

²⁴ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LIX, VII, în col. PSB, vol. 23, p. 694

²⁵ Idem, Omilia XLVII, 7, în *Scrieri partea a treia. Omilii la Matei*, p. 564.

²⁶ Idem, Omilia XII, în *Comentariile sau explicarea Epistolei către Coloseni*., pp. 149-150

muceniță a înfruntat primejdii. A văzut frumusețea Mirelui și nu s-a despărțit de chipul Lui”.²⁷

Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă că „Fecioria constă în a avea sfânt și trupul și sufletul”. Iar rasplata acesteia este: „Ca într-un port liniștit, tăcerea, liniștea și pacea sufletească stăpânesc sufletul fecioarei. Pacea aceasta se pogoară în sufletul ei pentru că fecioara nu se îndeletnicește cu cele omenești; stă neconținut de vorbă cu Dumnezeu și-și are mereu ațintiți ochii spre El. Cine poate măsura această plăcere? Care cuvânt ar putea înfățișa' fericirea unui suflet care se găsește într-o astfel de stare? Nimeni și nici un cuvânt! Numai cei care se bucură de Domnul cunosc cât de mare este această bucurie și plăcere, care nu suferă asemuire”.²⁸

Sfântul Ioan Gură de Aur vorbește și depre folosul fecioriei: „De pe acum fecioara se bucură de bunățile cele viitoare, de pe acum trăiește sfîntenia învierii. Că spune Domnul: *La înviere nici nu se însoară, nici nu se mărită*. De asta pierderea unui asemenea bun este foarte mare, pentru că și bunul este mare; de asta desfrânarea celei ce s-a hotărât să trăiască în feciorie este mai spurcată decât desfrânarea desfrânatei”²⁹. Iar în Tratatul despre feciorie Sfântul afirmă: „Fecioara nu-i silită să se intereseze de mirele cu care se va căsători; nu se teme că va fi înșelată. Dumnezeu nu-i om; e Stăpân, nu rob ca unul dintre noi. Atât de mare este deosebirea între Mirele fecioarei și mirii celor care se mărită! Iată acum și darurile de nuntă potrivite unei fecioare. Darurile acestei mirese sunt cerurile și bunățile cerești; nu un sclav, nici hectare de pământ, nici atâția și atâția galbeni de aur. Mai mult! Cea măritată tremură de frica morții pentru o mulțime de motive; dar și pentru aceea că moartea o desparte de soțul ei; fecioara însă chiar își dorește sfârșitul, este sătulă de viață; se grăbește să vadă Mirele față către față și să se desfateze de slava cerească”.³⁰

²⁷ *Idem, Cuvânt de laudă la întâia Muceniță și întocmai cu Apostolii, Tecla*, în vol. *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, p. 572

²⁸ *Idem, Despre Feciorie, Apologia vieții monahale, Despre creșterea copiilor*, trd. de pr. prof. D. Fecioru, editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 116

²⁹ *Idem, Cuvânt de laudă la întâia Muceniță și întocmai cu Apostolii, Tecla*, în vol. *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, p. 572

³⁰ *Idem, Despre Feciorie*, p. 108-109

Capitolul al IV-lea, intitulat *Casatoria si viata de familie*, urmareste sa sublinieze ca unitatea maritală a fost considerată întotdeauna drept una din proprietățile fundamentale ale căsătoriei (Gen. 3,24).

Sfântul Ioan Gură de Aur, în vestitul *Cuvânt 20 la Efeseni* (tâlcuind citirea de la nuntă din Epistola către Efeseni 5,20-33), spune: „Încă și dintru început se vede că Dumnezeu multă purtare de grijă a făcut pentru însoțirea aceasta și ca pentru unul vorbind pentru amândoi astfel zicea: „Bărbat și femeie au făcut pe ei” (Fac. 1,27) și iarăși „Nu este parte bărbătească nici femeiască” (Gal. 3,28)”.

Părintele nostru vorbește despre avantajele materiale și duhovnicești ale unei asemenea uniri a cugetului și sufletului în căsătorie: „Că pe cei ce sunt legați astfel nimic de aici, din cele ale vieții acesteia, nu va putea să-i mânghească, nici bucuria lor să o vatăme. Căci când va fi unire și pace și legătură a dragostei cu femeia și bărbatul acolo vor curge toate bunătățile și vor fi nerobiți de toată vrăjmășia, fiind îngrădiți cu mare și nebiruit zid, adică cu unirea cea după Dumnezeu. Aceasta-i va face pe ei mai virtuoși decât diamantul, aceasta-i va face pe ei mai tari decât fierul, aceasta va folosi lor mai mult decât toată bogăția și avuția, aceasta-i va sui pe ei la slava cea preaînaltă, aceasta va pricinui lor dragostea cea de la Dumnezeu cu multă îndestulare”.³¹

Sfântul Ioan Gură de Aur subliniază legătura între unitatea în căsătorie și dragostea reciprocă spunând: „Așadar, când iubești celălalt ești tu însuși. Căci prietenia aceasta însemnează: cel ce iubește și cel ce este iubit să nu mai fie două persoane aparte, ci oare cumva un singur om, lucrul ce nicicând nu s-ar putea întâmpla, fără numai din dragoste. Deci caută pe cele ce nu sunt ale tale, ca pe ale tale să poți afla”.³²

Bărbatul și femeia constituie un singur trup nu doar prin origine, dar și prin menirea lor, așa că bărbatul nu poate fi separat de femeie decât printr-o operație dureroasă ca aceea care constă din a tăia carnea cuiva - după cum spune Sfântul Părinte.

³¹ David și Mary Ford *Căsătoria cale spre sfințenie*, Ed. Sofia, București, 2007, p. 21.

³² *Ibidem*

Taina nunții sfințește edificiul dragostei, căreia îi conferă permanență și exclusivitate. Căsătoria-taina semnifică prin excelență participare în har care înobilează dragostea umană reciprocă, fortifică indisolubilitatea unirii și sfințește pe soți. Legătura perpetuă și exclusivă a soților este o unire a voințelor pătrunsă de iubire, o neîncetată înnoire și susținere în har, o colaborare cu Dumnezeu în opera de viață și dragoste. Unirea conjugală care se împlinește în Hristos și în Biserică, prezența lui Hristos în familie, face din aceasta o mică biserică domestică, un organism în care pulsează veșnicia.

Fundamentul familiei creștine este, deci, în concepția Sfântului Ioan Gură de Aur – dragostea.

Dragostea față de om este inima umanismului hrisostomic. Nici un alt contemporan al său nu a elogiât-o cum a făcut-o el. Pentru el, dragostea reprezintă fundamentul vieții individuale și sociale, ea ridică pe om la adevărata chemare și la adevăratul ei sens. Ea izvorăște din Dumnezeu, care este modelul iubirii desăvârșite, și se revarsă sub forma bunătăților, a darurilor, asupra lumii și a omului. Însăși prezența lui Dumnezeu în istorie și printre oameni, este o prezență prin dragoste, care poartă diferite numiri: creație, providență, mântuire, sfințire, desăvârșire.

În cadrul familiei, pentru bunul mers al ei și pentru îndeplinirea scopurilor pentru care a fost lăsată de Dumnezeu, fiecare soț are îndatoriri proprii, distincte, ce izvorăsc din specificul firii sale.

Sfântul Ioan Gură de Aur arată că „nici bărbatului, Dumnezeu nu i-a încredințat totul, nici femeii, ci le-a împărțit îndatoririle”.³³ Acesta vede în împărțirea responsabilităților între soț și soție o nouă legătură a dragostei pe care Dumnezeu o voiește în sânul familiei. „Dintru început – zice el – bărbatul a trebuit să se ocupe cu treburile obștești, iar femeii i-a revenit grija treburilor casnice”.³⁴

Astfel, Sfântul Părinte consideră că Dumnezeu i-a dat femeii îndrumarea casei, iar bărbatului toate treburile Statului, cele privitoare la negustorie, judecățile, treburile militare și

³³ *Idem*, Omilia XXXV, 4, la I Cor., în Pr. Asist. Ioan-Cristinel Teșu, *op. cit.*, p. 48.

³⁴ Magistrand Pr. Marin Braniște, *Conceptia Sfântului Ioan Gura de Aur despre familie*, în ST, an. IX, 1957, nr. 1-2, p. 130

celelalte ranguri obștești. Femeia nu poate mânui arma, însă ea poate să țină și să chivernisească așa cum se cuvine toate cele casnice. Ea nu-și poate da întotdeauna părerea într-o problemă obștească, ci numai în cămin, unde, de atâtea ori este mai bună decât bărbatul. Ea nu poate îndruma cum se cuvine treburile Statului, dar poate crește, cuviincios, copiii. Poate supraveghea treaba făcută de servitori, dând bărbatului toată liniștea; în grija femeii se află pregătirea meselor, întreținerea veșmintelor și toate celelalte treburi de care nu se cade a se îndeletnici bărbatul. Încă un semn al înțelepciunii și al orânduirii dumnezeiești este și acesta că bărbatul deși e în stare de a face lucrurile însemnate, nu le poate face însă pe cele mai mici, în care se arată neîndemânatic, ca, în felul acesta, femeia să aibă un rol însemnat.

În concepția Sfântului Părinte, soția are datoria de a se îngriji de creșterea copiilor și de administrarea casei și a lucrurilor din ea. El spune: „Numai o singură însărcinare are femeia: să păzească pe cei născuți (copiii), să îngrijească de veniturile tale (ale soțului), să aibă grijă de casa ta; și de aceea ți-a dat-o Dumnezeu, ca să te îngrijească în acestea, ca și în toate celelalte. Pentru că viața noastră constă din două feluri de afaceri: cele publice și cele de acasă. Dumnezeu a împărțit sarcinile dintre bărbat și femeie; ei i-a dat conducerea casei, lui toate problemele statului, toate cele care se făptuiesc în afară: judecăți, sfaturi, comanda armatei și toate celelalte. Femeia nu poate să poarte o lance, să arunce o săgeată, dar poate să țină furca, să țesească o pânză, să pună rânduială în întreaga casă ... ea poate să-și crească bine copiii, tezaurul cel mai prețios decât toate; poate să dea încredere bărbatului, să-l despovăreze de toate grijile pe care le cere o gospodărie, adică de cămară, de țesut, mâncare, îmbrăcăminte și celelalte, care nu sunt nici potrivite, nici ușoare pentru bărbat, chiar dacă ar vrea el să le ia asupra lui”.³⁵

O deosebită grijă arată Sfântul Ioan problemei educației. Dragostea față de copii a părinților este trebuie să fie asemenea dragostei lui Dumnezeu față de ei, pentru că spune Sfântul Ioan : „Nu se poate spune că Dumnezeu nu dă mare atenție copiilor. Dumnezeu se îngrijește mult de creșterea lor. Din pricina asta Dumnezeu a sădit în firea omenească o

³⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *A III-a Omilie despre Căsătorie*, 4, în Pr. Dr. Constantin Mihoc, *op. cit.*, p. 126.

dragoste atât de mare de copii, încât părinții să fie constrânși, ca de o lege peste care nu pot trece, să se îngrijească de creșterea copiilor lor.”³⁶

Sfântul Ioan zgrăvește foarte frumos manifestarea aceasta a dragostei față de copii a părinților mai ales când ei sunt bolnavi: „Mulți oameni au cinci sau șase fii sau fiice, iar de se îmbolnăvește unul dintre ei, tatăl înconjoară patul, sărută ochii copilului, îi strânge mâinile, socotește ziua noapte, iar lumina întuneric, nu că s-ar fi schimbat stihiiile, ci pentru că nu se mai poate bucura de ele de durerea tristeții. Paturile-s așternute cu așternuturi noi, doctorii stau alături, mulți, în jurul bolnavului, iar tatăl se topește din picioare. De-ar fi bogat tare, bogăția îi e de nesuferit, de-ar avea mii și mii de treburi, pe toate le lasă, nu se poate apuca de ele, e amețit de durere. Pentru el toată lumea nu poate fi vindecată de rău.”³⁷

Educația copiilor trebuie începută foarte de timpuriu, de atunci când aceștia nu-și pot dirija singuri acțiunile. Sfântul Părinte spune: „Chiar din mica copilărie îngrădiți pe copii cu armele cele duhovnicești și învățați-i de a-și pecetlui cu mâna fruntea, și mai înainte de a putea ei să facă acestea cu mâna, voi înșivă însemnați-le pe frunte semnul Sfintei Cruci”.³⁸ Chiar de la nașterea copilului, părinții nu se îngrijesc să-l crească bine, ci „să-l împodobească și să-l îmbrace cu haine frumoase și aurării; le atârnă aurării în urechi, le lasă chică pe spate, încât de la început îi deprind pe copii cu experiență de care, prin natură nu au cunoștință”.³⁹

Educația se cuvine să fie făcută nu de către slugi; ci primii educatori trebuie să fie părinții, pe care Sfântul Ioan îi sfătuiește: „Toate să ne fie secundare față de îngrijirea copiilor și față de datori de a-i crește întru învățătura și certarea Domnului”.⁴⁰

Sfântul Ioan Hrisostom spune că educatorul este asemenea unui împărat care are sub conducerea sa un oraș. Acest oraș este sufletul copilului. După cum în oraș unii fură, alții fac fapte de dreptate; unii muncesc cum trebuie, iar alții fac toate de mântuială și la întâmplare, tot astfel și în suflet sunt gânduri și gânduri.

³⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre Feciorie, Apologia vieții monahale, Despre creșterea copiilor...*, p. 247-252.

³⁷ Idem, *Cuvânt la Fericitul Avraam, II*, în vol. *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, p. 563.

³⁸ Idem, Omilia XII, în *Comentariile sau explicarea Epistolei I către Corinteni...*, p. 164

³⁹ Ibidem, p.179

⁴⁰ Idem., Omilia XXII, în *Comentariile sau explicarea Epistolei către Efeseni...*, p. 222

„Unele se luptă împotriva pornirilor neîndreptățite ale sufletului, cum sunt soldații în oraș; altele se îngrijesc de buna stare a întregii locuințe a trupului, cum sunt oamenii de stat dintr-un oraș; altele povestesc lucruri de rușine și desfrânate, cum sunt destrăbălații din oraș; altele povestesc lucruri cuviincioase, așa cum sunt oamenii cumpătați și înțelepți din oraș; altele sunt nobile, cum sunt oamenii liberi din oraș”.⁴¹

Și, după cum într-un oraș trebuie a fi date legi, prin care conducătorii să țină în frâu, sau, dacă este cazul să exileze pe cetățenii răi, tot astfel și în sufletul copilului trebuiesc puse legi spre a orândui gândurile care-i tulbură sufletul și spre a dezvolta și a ocroti gândurile bune: „Dă așadar legi acestui „oraș”, legi înfricoșătoare și aspre pentru cetățenii orașului. Fii apărătorul legilor ce se calcă. Nu-i nici un folos să dai legi dacă nu cauți ca aceste legi să fie puse în aplicare”.⁴²

Sfântul Ioan Gură de Aur, care a știut să prezinte în cuvinte atât de frumoase valoarea căsătoriei are o idee tot atât de înaltă în privința copiilor.

În primul rând el insistă asupra sensului creștin al nașterii de copii, arătând că atât căsătoria cât și nașterea de copii nu constituie piedici în calea mântuirii. Acesta mărturisește: „Să nu socotească nimeni căsătoria o piedică pentru a bineplăcea lui Dumnezeu, să nu socotească nimeni că nașterea de copii e o piedică în calea virtuții. Dacă suntem cu mintea trează, apoi nici căsătoria, nici creșterea copiilor, nici altceva nu ne va putea împiedica să bineplăcăm lui Dumnezeu”.⁴³

Sfântul Ioan Gură de Aur consideră că pentru un bărbat care vrea să ducă o viață curată alături de soție, copiii sunt lucrul cel mai de preț; ei sunt darul lui Dumnezeu și prin ei femeile pot să-și dobândească mântuirea sufletului (I Tim. 2,15).

Nașterea de prunci, care este „temeiul unei mari bucurii”, este, însă, în același timp, și început al durerii. Sfântul Ioan Gură de Aur tâlcuiește cuvintele adresate Evei de către Dumnezeu, după căderea în păcat: „Înmulțind voi înmulți

⁴¹ *Idem, Despre feciorie...*, p. 402

⁴² *Ibidem, p.202*

⁴³ *Idem, Comentariile sau Explicarea Epistolei către Efeseni, Omilia XXI*, p. 250.

durerile tale și suspinul tău; în dureri vei naște fii” (fac. 3,16) arătând că durerile nașterii au un rol anamnetic de a-i aminti femeii neconținut de-a lungul vremurilor cât de greu este păcatul pe care l-a săvârșit și „cât de mare e călcarea de poruncă”, și prin aceasta să poată ști că înșelăciunea este pricina tuturor durerilor (Om. Fac. I, XVII, VII, p. 200).

Nașterea de prunci este însă și început al durerii: purtarea sarcinii „ca o povară” timp de nouă luni, dese suferințe izvorâte de aici, „ruperea mădulelor și acele dureri cumplite pe care le cunosc numai cele care au născut”.

Sfântul Ioan Hrisostom condamnă cu fermitate și superstițiile păgâne legate de primirea unui prunc, superstiții în care mulți dintre creștini credeau cu toată tăria. Chiar și la punerea numelui erau întrebuințate „semne sau simboluri pline de nebunie”. Iată un exemplu de acest fel: „când trebuie a pune nume copilului, ei, lăsând la o parte numele sfinților, după cum făceau cei vechi la început, aprind lumânări și pun nume închipuit copilului, gândindu-se că în felul acesta copilul va trăi mai mult în lume”.

În concepția Sfântului Ioan Hrisostom, copiii rezultați în urma desfrânării sunt condamnați de către părinții lor la o viață acoperită de necinste, indiferent câte bogății le-ar lăsa ca moștenire.

Sfântul Ioan Gură de Aur pune accentul nu pe pregătirea materială ci pe cea sufletească pentru primirea de către tineri a Tainei Căsătoriei. Sfântul Părinte consideră că în această pregătire rolul părinților este covârșitor. Ei trebuie să urmărească, pe de-o parte păstrarea castității copiilor lor, iar pe de altă parte, formarea și deprinderea lor cu evlavie, modestia, disprețuirea averilor și îmbrățișarea oricărei virtuți.

În concepția Sfântului Ioan Gură de Aur, lucrul cel mai important, dar și cel mai greu de realizat îl reprezintă păstrarea castității tinerilor: „Că nimic nu poate fi așa de greu și de obositor – zice el – ca a împiedica plăcerile cele absurde. La o

asemenea vârstă nici dragostea de bani, nici pofta de slavă și nici altceva de acest fel nu poate tulbura pe un tânăr, ca dragostea trupului lor”.⁴⁴

Trebuie să fim conștienți că nepăzirea castității până la căsătorie atrage după sine consecințe grave pentru viitoarea căsnicie a tinerilor. Sfântul Ioan ne atenționează: „Că de aici, din această lipsă de grijă, ca să spun așa, se nasc toate relele”.

Sfântul Părinte ne vorbește de „obișnuința cu păcatul”, care „pricinuiește cu trecerea timpului, atâta pagubă încât nici un sfat nu mai are putere asupra celui deprins cu păcatul”. Această obișnuință predispune pe soți la infidelitate conjugală la alunecarea cu ușurință în preadesfrânare, care aduce atâta tulburare, neorânduială și necazuri în familie. „Cel ce n-a aflat ce este desfrânarea – spune acesta – nu știe nici ce este preadesfrânarea; iar cel ce s-a tăvălit în acelea, iute va ajunge și la acestea”, căci „cel ce a fost înțelept și cumpătat și mai înainte de nuntă, cu atât mai mult va și după nuntă”. Tânărul care se obișnuiește a desfrâna înainte de căsătorie, va fi fidel soției și o va aprecia „o zi sau cel mult două – zice Sfântul Ioan – iar după aceasta iute va aluneca pe povârnișul desfrâului, căutând acel râs absurd și spasmodic, acele cuvinte pline de trivialități, acele gesturi deșănțate și în fine toată necuviința de care ne rușinăm a și vorbi”. Toate acestea tânărul nu le va găsi la o soție deprinsă cu virtutea, pentru că ea nu s-a căsătorit pentru a se murdări, a se face de râs și a-i procura soțului ei ațățări spre desfrânare, ci pentru naștere de prunci, și pentru a se îngriji de casă; pentru a-și învăța propriul ei bărbat de ceea ce este demn.

Capitolul V, *Sfantul Ioan Gura de Aur-pedagog al familiei crestine*, scoate în relief, în cuvinte atât de frumoase, valoarea educatiei crestine pentru căsătorie.

Sfântul insistă ca educația să înceapă la vârsta preșcolară, pentru că aceasta este momentul unic în care se formează caracterul creștin al copilului. În acest moment copilul este asemenea unui lucru moale și “ Ceea ce este fraged și încă na căpătat o formă tare, poate lua orice formă”, însă dacă este format în lucrul rău atunci este foarte greu să-l mai întorci.

⁴⁴ , Omilia IX, la Epistola I către Timotei, în *Comentariile sau explicarea Epistolelor Pastorale...*, p. 80.

Sfântul părinte recomandă părinților ca de la început să fie atenți cu copiii lor să îi dirijeze spre cele drepte și trebuie să pedepsească manifestările nesănătoase din sufletul copiilor astfel încât lucrarea să fie mai ușoară.

Așadar este evident că delicata vârstă preșcolară a copilului nu este doar timpul cel mai potrivit pentru primirea îndrumării creștine, ci este, în mod deosebit, și hotărâtoare pentru viitoarea lui viață creștină. Dacă bunele învățături sunt încrustate în sufletul copilului când este încă fraged, nimeni nu va putea să le scoată, pentru că vor fi lăsat amprente de neșters, precum pecetea în ceara moale. „Pentru că această vârstă mai ales, notează sfântul ierarh, are nevoie de cele ce se aud. Căci delicată fiind, repede se depun în ea cele spuse; precum urma unei peceți în ceară, tot astfel se întipărește o povestire în mintea acestora [copiilor].”

Un motiv suplimentar pentru începerea educației creștine de la prima vârstă a copilăriei este avantajul practic al părinților și siguranța reală a copiilor. Dacă de la început stabilim moduri bune de viață pentru copii, spune sfântul pedagog, nu va fi nevoie în continuare să ne ostenim mult, pentru că obișnuința va fi la aceștia lege.

Vorbind despre educație Sfântul Ioan Gură de Aur ne spune că orice acțiune educativă trebuie să țină cont de puterile fizice și spirituale ale copiilor și de capacitatea acestora de a asimila informația. În acest sens el face o paralelă cu Dumnezeu și ne spune că și: „ Scripturile nu ni s-au dat de la început, pentru ca omul să fie învățat mai întâi din lucrurile naturii și nu din cele ale literelor”

Educația trebuie să înceapă de la o vârstă fragedă, pentru ca lucrurile care devin obișnuință la aceea vârstă să devină lege la adolescență.

În scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur se observă că pe lângă o serie de factorii externi există și factori interni, sădiți de Dumnezeu în sufletele noastre. Cel mai important factor intern este conștiința: „Conștiința este una dintre cărțile ce ne conduc la cunoașterea adevărului; ea își ridică glasul din adâncul sufletului și ne spune ce trebuie să facem”. Iar ca factori externi avem: familia , scoala, Biserica și societatea.

Cea mai veche și, totodată, cea mai puternică instituție umană este familia, cunună a creației și expresie a iubirii și comuniunii proniatoare a lui Dumnezeu. Ea a fost numită adesea "mica biserică", sau "biserica de acasă", pentru caracterul ei comunitar și atmosfera de sfințenie pe care trebuie s-o cultive.

Buna creștere a copiilor în viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur reprezintă principala îndeletnicire a mamei. Sfântul Ioan spune că aceasta: „nu poate să orânduiască bine treburile publice, dar poate să crească bine copii .” aceasta pentru că mama are privilegiul de a fi mai mult timp decât tatăl în sânul familiei. Inima unei mame este înzestrată de Dumnezeu să fie mai aproape de sufletul copilului. Însă lucrarea aceasta de bună creștere a copiilor se realizează numai atunci când mama folosește dragostea adevărată pentru copii ei.

Sfântul Ioan evidențiază rolul mamei în educația fetelor. Aceasta trebuie să înceapă de când copii sunt încă mici. Pentru că numai ele se pot apropia mai ușor de sufletul fetelor și le pot îndrepta, le pot învăța care sunt adevăratele valori morale. Îndepărtarea de lux constituie elementul principal la Sfântul Ioan Gură de Aur când vorbește despre educația fetelor. „Însă important este aici că acest mod de educație va trebui să aibă punctul de plecare în prima vârstă a copilăriei.”

Mama trebuie să-și educe fiica să fie gospodină, însă înainte de toate să fie evlavioasă, neîubitoare de averi și cuvincioasă.

Sfântul Ioan Gură de Aur are o privire mai largă în momentul în care ne vorbește despre educația fetelor, gândește în perspectivă pentru că din scrierile sale, din îndemnurile adresate mamei observăm că prin educația fetelor se va obține mântuirea nu numai a lor ci și a bărbatului cu care acestea se vor mărita și pe lângă aceasta se va obține și mântuirea copiilor care se vor naște și poate chiar a nepoților. Astfel cultivată spiritual fata pășește spre căsătorie deținând cunoștințele necesare educării viitorilor copii în dragostea lui Hristos.

Prezenta lucrare se incheie cu prezentarea concluziilor si a unei bogate bibliografii,ce a stat la baza elaborarii acestei lucrari,ce speram sa intereseze nu numai pe preotii de parohie si studentii teologi,ci si pe toti iubitorii de morala si pedagogie.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

1. Ediții ale Sfintei Scripturi și ale Noului Testament

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptura*, tipărită sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005.

2. *Noul Testament cu Psalmii*, tipărită sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.

2. Scrierile Părinților Apostolici

1. Scrierile Părinților Apostolici, traducere, note și indici de Fecioru, pr. Dumitru, PSB I, București, 1979.

3. Gramatici, Dicționare, Enciclopedii

1. Bocian, Martin în colaborare cu Ursula Braut și Iris Lenz, *Dicționar enciclopedic de personaje biblice*, traducere în limba română de Gabriela Danțiș și Herta Spuhn, Ed. Enciclopedică, București, 1996.
2. Braniște, pr. prof. dr. Ene și Braniște, prof. Ecaterina, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Ed. Diecezana Caransebeș, Caransebeș, 2001.
3. Bria, pr. prof. dr. Ioan, *Dicționar de Teologie Ortodoxa: A-Z*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981.
4. Lipinski, Kaouard, *Mariage*, în „Dictionnaire Encyclopedique de la Bible”, Brepols, 1937.

4. Comentarii, lucrări și studii

1. Abrudan, pr. prof. dr. Dumitru și preot prof. dr. Emilian Cornițescu, *Arheologia biblică*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.

2. Anderson, W. Berndhard, *Mythopoetic and Theological Dimensions of Biblical Creation Faith*, în *Creation in the Old Testament*, Philadelphia, 1984.
3. Antoine de Saint Exupéry, *Le Petit Prince*, Paris, 1943.
4. Alexandrinul, Clement, *Stromatele*, trad. rom. Pr. Dr. D. Fecioru, în PSB, vol. 5, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.
5. Balswick, O. Jack, Judith K .Balswick, *Familia, o perspectivă creștină asupra căminului contemporan*, Ed. Casa Cărții, Oradea, 2009.
6. Baudrillard, André, *Moeurs païennes – Moeurs chrétiennes*, vol. I, Paris, 1929.
7. Block, I. Daniel, *Marriage and Family in Ancient Israel*, în Ken M Campbell, ed. *Marriage and Familz in Biblical World*. Downers Grove, Illinois, InterVarsity Press, 2003.
8. Braniște, Magistrand Pr. Marin, *Concepția Sfântului Ioan Gurtă de Aur, Despre Familie*, în Studi Teologice, nr. 1-2, 1957.
9. Breck, Pr. Prof. Dr. John, *Darul sacru al vieții*, trad. de Prea Sfințitul Dr. Irineu Pop Bistrițeanul, Episcop vicar, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2001.
10. Bria, Pr. prof. Ioan, *Credința pe care o mărturisim*, ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.

11. Bucenschi, Diac. Prof. Orest, *Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilie Despre Pocăință*, în *Studii Teologice*, nr. 9-10, 1957.
12. Bulacu, Pr. Mihail, *Noblețea educației copiilor după Sfântul Ioan Hrisostom*, București, 1940.
13. Bulacu, Pr. Mihai, *Pedagogia Creștin Ortodoxă*, Școala Brâncovenească, Constanța, 2009.
14. Codrescu, Răzvan, *Biserica de acasă*, Ed. Christiana, București, 2006.
15. Coman, Pr. Prof. Ioan G. Ioan, *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1988.
16. Constantinescu, Pr. Prof. Dr. Ion, *Studiul Noului Testament*, București, 1981.
17. Coote, B. Robert, David R. Ord, *The Bible's First History, From Eden to the Court of David with the Yahwist*, Philadelphia, 1989.
18. Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Constantin, *Cursul litografiat de Studiul Noului Testament, Cartea Faptele Apostolilor*, București, 1981.
19. Cornițescu, Drd. Emilian, *Raporturile între părinți și copii după cărțile didactice ale Vechiului Testament*, în *Studii Teologice*, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1969.
20. Cosma, Pr. Prof. Dr. Sorin, *Homosexualitatea - „patima de necinste”*, în *Altarul Banatului*, nr. 10-12, octombrie-decembrie, 2000.

21. Cosma, Pr. Prof. Dr. Sorin, *Legitimitatea Familiei creștine în contextul actual*, în A ., nr. 4-6, 2009.
22. Cosma, Pr. Prof. Sorin, *Prietenia ca forță morală*, în AB, nr. 7-9, 1994.
23. David, Benjamin, *The Analytical Hebrew fînri Chaldee Lexicon*, London, 1970.
24. Downey, Grandville, *Antiohia în epoca lui Teodosie cel Mare*, Norman, University of Oklahoma Press, 1962.
25. Engels, Friedrich, *Originea Familiei, a proprietății private și a statului* (Prefață la prima ediție din 1884) în Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a III-a, Ed. Politică, București, 1967.
26. Evdokimov, Paul, *Mystere de la personne humaine*, în S.T. nr. 7-8, 1974.
27. Evdokimov, Paul, *Ortodoxia*, trad, P. S. Dr. Irineu Ioan Popa, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.
28. Firestone, Shulamith, *The Dialectic of Sex*, New York, Bantam Books, 1972.
29. Fecioru, Dumitru, *Ideile pedagogice ale Sfântului Ioan Hrisostom*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1937.
30. Ford, C. David, *Bărbatul și femeia în viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur*, trad. din lb. engleză de Luminița Irina Niculescu, Ed. Sophia, București, 2004.

31. Galeriu, Pr. Magistr. Constantin, *Taina nunții*, în ST, nr. 7-8, 1960.
32. Gerhard von Rad, *Das erste Buch Mose, Genesis*, în „Das Alte Testament Deutsch” 2-4, Göttingen, ed. Vandenhoeck & Ruprecht, 1964.
33. Ghilezan, Marcela, *Căsătoria și familia creștină în gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur*, în Altarul Banatului, nr. 1-3, 2009.
34. Hohnjec, Nikola, *Obitely i njezine generacije: Prilog biblijskoj antropologiji (Familia și generațiile ei, Contribuție pentru antropologia biblică)*, Kršćanska Sadašnost, Zagreb, 2005.
35. Hopko, Father Thomas, *The Orthodox Faith*, Vol. III, *Bible and Church History*, New York, 1984.
36. Iorda, Constantina, *Educația preșcolarilor după principiile Sfântului Ioan Gură de Aur*, ed. Sophia, București, 2009.
37. Janieson, Fausset Brown, *Commentary on the Whole Bible*, Michigan, 1992.
38. Kaleda, Pr. Prof. Gleb, *Biserica din casă*, traducere din limba rusă de Lucia Ciornea, Ed. Sophia, 2006.
39. Kass, R. Leon, *Educating Father Abraham, The Meaning of Wife*, în rev. „First Things”, nr. 47, november, 1994.
40. Kass, R. Leon, *The Beginning of Wisdom, Reading Genesis*, New York, Free Press, 2006.
41. Kidner, Derek, *Geneza*, Novi Sad, 1990.

42. Knight, A. F. George, A Christian, *Theology of the Old Testament*, Richmond, Virginia, John Knox Press, 1959.
43. Lace, O. Jessie, *Understanding the Old Testament*, Cambridge University Press, 1972.
44. Laurence de Rochefort, Marie, *Tot ce vreți să știți despre femei, dar n-ați îndrăznit să întrebați*, Traducere de Gabriela Tătăraș, Ed. House of Guides, București, 2007.
45. Lloyd-Jones, Hugh, *Exemplare feminine ale speciei umane, Simonide despre femei*, Park Ridge, New Jersey, 1975.
46. Lutzer, W. Erwin, *Adevărul despre căsătoria dintre persoane de același sex*, Ed. Casa Cărții, Oradea, 2007.
47. Mack, Pr. John, *Ghid pentru dobândirea armoniei în familiile ortodoxe*, trad. din lb. engleză de Doina Rogoti, Ed. Sophia, București, 2007.
48. Mada, Ieromonah Teofan, *Omul și educația în opera Sfântului Vasile cel Mare*, Ed. Agnos, Cluj-Napoca, 2009.
49. Meyendorff, John, *Căsătoria - perspectiva ortodoxă*, trad. Cezar Login, ed. Patmos, Cluj-Napoca. 2007.
50. Mihoc, Pr. Dr. Constantin, *Taina căsătoriei și familia creștină în Învățăturile marilor Părinți ai Bisericii din sec. IV*, ed. Teofania, Sibiu, 2002.
51. Mihoc, Pr. Prof. Vasile, *Căsătoria și familia în lumina Sfintei Scripturi, Nașterea de prunci, scop principal al căsătoriei*, în Mitropolia Ardealului, septembrie-octombrie, 1985.

52. Mihoc, Pr. Dr. Constantin, *Taina Căsătoriei și familia creștină în învățăturile marilor Părinți ai Bisericii din secolul IV*, ed. Teofania, Sibiu, 2002.

53. Milin, Dr. Lazăr, *Naučno opravdanje religije, Apologetika, knjiga 2, Postanak sveta i čoveka (Justificarea științifică a religiei, Apologetica, cartea a II-a, Geneza lumii și a omului)*, Ștampa, GRO „prosveta”, Beograd, 1985.

54. Moldovan, Pr. Prof. Ilie, *Adolescența - preludiu la poemul iubirii curate*, ed. Renașterea, Cluj- Napoca, 2008.

55. Moldovan, Pr. Prof. Ilie, *Iubirea și frumusețea căsătoriei. Teologia iubirii*, vol. I, tipărită la Episcopia Ortodoxă de Alba-Iulia, Alba-Iulia, 1996.

56. Moldovan, Pr. Prof. Ilie, *Iubirea și frumusețea căsătoriei. Teologia iubirii*, vol. II, tipărită la Episcopia Ortodoxă de Alba-Iulia, Alba-Iulia, 1996.

57. Moldovan, Pr. Prof. Ilie, *Teologia Iubirii II, Adevărul și frumusețea căsătoriei*, tipărită la Episcopia Ortodoxă de Alba-Iulia, Alba-Iulia, 1996.

58. Palladius, *Dialog despre viața Sfântului Ioan Gură de Aur* (5), traducere de R.T. Meyer, în *Scriitori creștini timpurii*, vol. 45, New York, Newman Press, 1985.

59. Papuc, Diacon Gheorghe, *Despre familie în vechiul testament*, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 11-12, noiembrie – decembrie, 1960.

60. Paul Evdokimov, *Taina Iubirii- Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodox*, trad. de Gabriela Moldoveanu, ed. a II-a revăzută, ed. Christiana, București, 2006.
61. Pauline, Bebe, *Femeile și iudaismul*, Ed. Hasefer, București, 2002.
62. Phipps, E. William, *Genesis and Gender, Biblical Myths of Sexuality and Their Cultural Impact*, New York, 1989.
63. Pietreanu, V., *Principii de morală în epistolele sobornicești*, în ST, nr. 5 – 6, mai - iunie, 1957.
64. Popa, Pr. Lect. Dr. Gheorghe, *Familia creștină, o perspectivă teologică și spirituală*, în vol. Familia creștină azi, ed. Trinitas, Iași, 1995.
65. Răducă, Pr. Asist. Dr. Vasile, *Căsătoria - Taină a dăruirii și a desăvârșirii persoanei*, în Studii Teologice, anul XLIV, nr. 3-4, mai-august, 1992.
66. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre suflet și înviere*, trad. de Grigorie Teodorescu, ed. Herald, București, 2006.
67. Sfântul Ioan Chrisostom, *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Romani*, Atelierele grafice SOCEC α Co., Societate anonimă, traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1849 de arhim. Teodosie Athanasiu, București, 1906.
68. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cateheze maritale. Omilii la căsătorie*, trad. din lb. greacă veche de Pr. Marcel Hancheș, ed. Oastea Domnului, Sibiu, 2004.

69. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Tâlcuiri la Epistola a doua către Corinteni*, Omilia XXVII, trad. din lb. elină, ediția de Oxonia, 1845, de arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1910.

70. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Evrei*, Omilia III, trad. din lb. elină, ediția de Oxonia, 1862, de arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1923.

71. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântări despre viața de familie*, trad. de Pr. Marcel Hancheș, ed. Învierea, Timișoara, 2008.

72. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvânt de laudă la Sfântul Apostol Pavel*, trad. de Fecioru pr. Dumitru, în MO, nr. 5 - 6, 1967.

73. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântul 20 la Efeseni*, Migne, Patrologiae Cursus Completus, series Graeca, vol 62, col 135B (Pentru trad. rom. cf. Sfântul Ioan Gură de Aur, Puțul și împărțirea de grâu, ed. Bunavestire, Bacău, 1995).

74. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvinte alese*, ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2002.

75. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre dragoste și prietenie*, trad. de Prof. D. Fecioru, ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1943.

76. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, trad. din limba greacă și note de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, ed. Institutului Biblic, București, 2001.

77. Sfântul Teofan Zăvorâtul, *Mântuirea în viața de familie*, ed. Sofia, București, 2004.

78. Stamate, Pr. Lect. Dr. Marin, *Educația creștină în opera Sfântului Ioan Gură de Aur*, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2003.

79. † Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvânt pastoral cu ocazia „Zilei familie”*, în „Familia creștină azi”, Iași, ed. Trinitas, 1995.

80. Teșu, Pr. Asist. Ioan-Cristinel, *Familia creștină azi*, în Teologie și viață, nr. 5-7, 1994.

81. Idem, *Familia contemporana între ideal și criza*, Ed. Doxologia, Iasi, 2011.

82. Woolwine, David, *A Straussian Take on Heterosexuality and Patriarchy?*, Kass's, Leon, *The Beginning of Wisdom*, Reading Genesis, în rev. „Theology and Sexuality”, vol. 14, nr. 1, September, 2007.